

však nastupuje výrazně později. (Ve Francii vždy existovala opozice mezi regionem a centrální mocí. Výrazněji začíná venkov protestovat proti pařížskému centralismu v letech, která předcházela Francouzské revoluci; revoluce pak likvidovala regionální specifika bezesbýtku. Francouzský regionalismus se jako doktrína zrodil roku 1900, se založením organizace *Fédération régionaliste française*.) Po celé 19. století a vlastně až do roku 1939 nelze o regionalizaci ve Francii vůbec mluvit. Ačkoli přetrvávající administrativní členění na departementy se neosvědčilo a bylo považováno za omyl historický, zeměpisný, administrativní i ekonomický, stát se o reorganizaci správy nesnažil a regionální hnutí, volající po decentralizaci země, většinou jen mlčky trpěl. Pokusy o vytvoření jakýchkoli regionálních uskupení (např. mezi-departementní komise z roku 1871 či mezi-departementní dohoda z roku 1930) zůstaly v podstatě jen ve stadiu zrodu. První krok k regionalizaci uskutečnila vláda ve Vichy ustavením osmnácti regionálních prefektů. V roce 1945 vznikla čtená regionální sdružení, jejichž cíl byl především ekonomický: podpora hospodářského rozvoje jednotlivých oblastí a poválečná obnova ekonomiky. Tato sdružení byla vládou respektována a přetvořena v tzv. výbory ekonomického rozvoje. V roce 1950 předložil C. Petit, ministr hospodářské obnovy, státní plán ekonomického rozvoje. O pět let později dal zákon z 2. dubna 1955 vládě zvláštní pravomoci použít "všech opatření směřujících k podpoře těch regionů, které trpí nezaměstnaností či nedostatečným hospodářským rozvojem".

Rozhodující změny přinesl dekret z roku 1959 snažící se spojit vyřešení dvou problémů, administrativního a ekonomického. Reagoval na neblahou skutečnost administrativně a územně nejednotných kompetencí ministerstev a vytvořil nové regionální oblasti ("*circonscriptions d'action régionale*") řízené prefektem, mezidepartementním výborem, sdružujícím prefekty jednotlivých departementů, a výborem hospodářského rozvoje. Reforma však stále neřešila situaci k plné spokojenosti všech zúčastněných, proto došlo v roce 1964 k některým úpravám. Události z května 1968 proces akcelerovaly a vedly k rozhodnutí dát regionům další kompeten-

ce. Ale plán regionalizace, předložený lidovému hlasování v dubnu 1969, díky politickým machinacím propadl. Jeho neúspěch však nebyl konečný. K původním argumentům regionálního hnutí, jímž byla přetrvávající nerovnoměrnost hospodářského vývoje, přetrvávající vědomí regionální příslušnosti (v Paříži existuje na 600 krajinských sdružení, jejich aktivita se však omezuje většinou jen na pořádání různých oslav a banketů) přibyl na přelomu 60. a 70. let nový: oživení zájmu o místní jazyky, nářečí, kulturní a národopisné tradice, tedy pozapomenutý argument kulturní a etnografický. Tento argument zněl pochopitelně nejsilněji v oblastech, kde bylo regionální hnutí nejdravější.

Pod tlakem těchto okolností začíná být francouzská vláda od 70. let našeho století k regionalismu opět vnímavější. Někteří z politiků, jmenujme alespoň Jacquese Servan-Schreibera, Edgarda Faura či Jacquese Delorse, veřejně vyhlásili, že decentralizace je jedním ze způsobů, jak vyřešit "mal français".

Po prezidentských volbách v roce 1981 a vzniku socialistické většiny v Národním shromáždění vstoupila regionalizace do rozhodující etapy. Jedním z prvních činů vlády P. Mauroye byl návrh zákona o rozšíření výkonné moci obcí, departementů a regionů; zákon, schválený 10. května 1982, transformoval regiony v územní společenství řízená regionální radou volenou všeobecným přímým hlasováním, v čele s regionálním prefektem, majícím specifické pravomoci v oblasti hospodářského a sociálního rozvoje regionu, územním plánování a veřejných investicích. Jedna z etap regionalizace, mimořádně důležitá, byla tak dovršena. Proces však pokračoval, mj. i uznáním existence regionů Evropským společenstvím, jehož příznivý postoj k navazování přímých spojení mezi oblastmi vedl k vytvoření speciální regionální politiky zaměřené na podporu méně vyvinutých oblastí Evropy. Tato politika, představující nové možnosti, je podporována hlavně institucí zvanou *Centre International de Formation Européenne* se sídlem ve francouzské Nice. Myšlenka regionální identity je zde rozvíjena jako důležitá součást myšlenky identity evropské,

jako mezinárodní politická doktrína vedoucí k vytváření svazků mezi různými národy

jednoho kontinentu.

Milena Lenderová

Mezinárodní konference o malých národech a etnických problémech v Evropě

Ve dnech 3.-5. února t.r. se konala v Mariboru ve Slovinsku velká mezinárodní konference "Národ a stát: malé národy a etnické menšiny v rodící se Evropě". Byla součástí mezinárodního výzkumného projektu probíhajícího v rozmezí let 1991-1994 pod názvem "Demokratizace ve střední a východní Evropě a její důsledky na etnické vztahy". Tento projekt byl iniciován univerzitou v Mariboru, jehož duší a hlavní hybnou silou je prof. Silvo Devetak z Evropského centra pro etnické a regionální studie (ECERS) při Mariborské univerzitě.

Na výzkumném projektu participuje řada institucí i jednotlivců ze střední a východní Evropy. Účastníky ovšem nejsou státy, nýbrž spíše země nebo národy, tedy např. nezávisle na sobě Čechy, Morava, Slovensko, též Slovinsko, Chorvatsko, Srbsko atd. SNS není zatím vůbec zastoupen.

Únorové konference se účastnilo cca 250 účastníků, velká většina ze zahraničí a více než polovina ze Západu (nejen ze západní Evropy, ale též z USA, Japonska, Izraele, Jižní Afriky atd.). Byla přítomna i řada významných oficiálních představitelů Evropského společenství z Bruselu a z Lucemburska. V plénu a ve čtyřech odborných sekcích bylo předneseno více než sto příspěvků, které by měly vyjít ve sborníku. Ve Slovinsku byla tato konference považována za prestižní záležitost, byla to ostatně první velká mezinárodní konference konaná v zemi po osamostatnění. Na konferenci se též dostavil slovinský prezident M. Kučan a přednesl tam svůj projev.

Na podnět české delegace bylo přijato rozšíření výzkumného programu o studium ekonomických aspektů demokratizačního vývoje a etnických problémů ve východní Evropě.

Úkolem výzkumu má být problematika zrodu a rozvoje demokratických politických

systémů ve střední a východní Evropě, problémů a potíží, na něž tento vývoj naráží. Předpokládá se srovnávání a hodnocení různých řešení a navrhování alternativních východisek. Velmi silný důraz je přitom kladen na otázky etnografické a na problematiku malých národů a národností. Cílem příslušné aktivity je stále znovu neopakovat, nereprodukovat a neprohlubovat odvěké národní antagonismy, spíše hledat nové nápady, nové cesty a nová řešení, jak konflikty překonat, jak národnostní antagonismy deemocionalizovat, jak je usměrňovat do věcně-technických řešení. Možnosti nebezpečí prudkých národnostních konfliktů ve východní Evropě a v bývalém Sovětském svazu jsou v "západním světě" vnímány jako natolik vážné ohrožení, že Západ bude výzkum významnou měrou finančně dotovat. Počítá se s tím, že závěrečná výzkumná zpráva bude vydána jako dokument, který ve světě vyvolá značný zájem.

Během jednání se objevilo mnoho podnětných myšlenek, jak překonat národnostní rozpory a emoce, jak je usměrnit do klidnějších méně vášnivých a konstruktivnějších řečí. Bylo možno pozorovat profilování hlavních současných názorových trendů v této oblasti. Panoval relativně široký souhlas s často vyslovovaným přesvědčením, že mapa Evropy i světa se musí radikálně změnit, jinak dojde k ještě větším krveprolitím, než byla první a druhá světová válka. Bude třeba překonat vzájemnou konfrontaci a rozpornost principu sebeurčení na jedné straně a principu teritoriální integrity států (zakotvenému ve většině ústav) spojeného s principem neměnnosti státních hranic (potvrzeném v Helsinkách a jinde) na druhé straně. Z "novátorských" koncepcí mají největší ohlas a podporu koncepce tzv. "Evropy regionů" a koncepce "Evropy národních států", které zčásti stojí proti sobě a zčásti se vzájemně doplňují. V případě "Evropy národních států" by bylo nutno počítat v Evropě alespoň s padesáti státy, což by sebou přineslo nemalé obtíže

nejen politického, ale též organizačního a technického rázu.

Na konferenci byl zastoupen široký rozsah oborů, od čisté etnografie až k právu, politologii a ekonomii. Je to v pořádku, problém menších národů a etnických menšin je v evropských zemích aktuální a vyznačuje se značnou komplexitou. Existuje ovšem v tomto směru značný rozdíl mezi oblastí západní Evropy a bývalými evropskými realsocialistickými zeměmi, kde se shledáme s neuspořádanými poměry a mnoha nejasnostmi i u národů středních (Poláci, Ukrajinci ev. Rumuni), či také velkých (Rusové). V tomto smyslu - a příslušná tendence byla patrna i na konferenci - je nutno problematiku rozdělit: vedle otázek etnického, sociálního, ekonomického a politického rozvoje malých národů a národnostních menšin na celém evropském subkontinentu, vyvstává ve východní Evropě i problém hledání národní, politické, hospodářské identity vůbec, přičemž většina samotných národů je tu počtem nevelká (pod 15 mil. mají již Maďaři, Srbové, Češi atd.).

Oba problémové okruhy byly dosud zanedbány i z hlediska vědeckého poznání. Problematika, mající značně komplexní povahu, se u nich tudíž zatím pouze formuluje. Zejména v případě východoevropského prostoru je to pochopitelné, protože nové poznávací horizonty se po pádu dřívějších politických struktur teprve vytvářejí.

I malé, resp. menší národy - národnosti hrají (nebo budou hrát) v občanských společnostech rodící se nové Evropy významné místo. Na tomto teritoriu nastupují mimo integrační tendence ve sféře ekonomické a právní i tendence opačné - dezintegrační. Jsou však opět dvou typů: v západní Evropě se objevují jako novodobý civilizační jev (bez negativních znaků), ve východní Evropě nabývají výrazně nacionalistických rozměrů a vcelku nepůsobí pozitivně.

Např. západoevropská idea euroregionů možná získá skutečně své racionální oprávnění. Základním předpokladem jejího uskutečňování však je v podstatě vyrovnanost hmotných podmínek života, na což se u nás zapomíná: chudší země, zejména pak země s většími rozdíly v ekonomické úrovni si vytváření takovýchto transhraničních regio-

nů nemohou v zásadě dovolit. Jejich koncepce je také svým způsobem nákladná. V jádru v ní jde o jakýsi humanizační proces, návrat ke krajině a kulturním zvláštnostem teritoria. Velký význam je tu přikládán rozvoji malého a středního podnikání. V přístupu se shledáváme s důrazem na sociálnost, ekologičnost a samosprávu na úrovni místní a nižšího řádu regionální.

Euroregiony zatím více méně živelně vznikající na pomezí Západu a Východu, typicky zejména v případě České republiky (Chebský, Slezský, Nisa...) jsou jistě povětšinou vedeny oboustranně dobrou vůlí. Avšak v podmínkách značných materiálních diferencí nejsou dostatečně organické. Za takového stavu věcí musí potom nutně docházet k objektivnímu poškozování chudšího partnera (levné "denní" nákupy Němců a Rakušanů u nás, "denní" odchody našich levných pracovních sil přes hranice apod.).

Dezintegrační trendy ve východní Evropě jako jevy "nevyvinutosti" nabývají někdy až militantního charakteru. Ve východoevropském prostoru jsou těmito snahami mj. sledovány cíle zbavit se neblahého hmotného a někdy i kulturního dědictví z minulosti. Je to ovšem úsilí namnoze marné: nacionalismem nezvýším ani kulturní, ani materiální úroveň obyvatelů. Rozpadající se Jugoslávie let 1991 a 1992 jako kdyby do Evropy vůbec nepatřila. Co všechno se pak ještě může přihodit na území dřívějšího Sovětského svazu?

Jinak východoevropské země samozřejmě nejsou nejzaostalejší částí světa: objem hrubého domácího produktu této oblasti (včetně Rusů a ostatních evropských národů bývalého SSSR) odhadujeme na 15 % objemu světového produktu, což je zhruba dvojnásobek podílu na obyvatelstvu zeměkoule. Hospodářsky nejvyspělejšími národy zůstávají bezesporu Češi, produkující HDP na hlavu zhruba třetinový až poloviční ve vztahu k nejrozvinutějším zemím světa, následují Slováci, Slovinci, Estonci a Lotyšů a teprve potom ostatní národy, jejichž výčet uzavírají Bosňáci, Černohorci a Albánci. Češi a Slovinci jsou v daném ohledu zjevně dědici starších historických poměrů, kdy figurovali v prostoru Rakouska, Pobaltí a zase byli díky své geografické poloze expony

civilizovné Evropy na východních březích Baltského moře.

Přestože i v západní Evropě je o problémech národních a minoritních znovu a znovu slyšet, jejich prezentace zpravidla neopouští kultivovaný rámec, i odboj Basků se v postfrankovském Španělsku vcelku zmírnil, otázka vztahu Vlámů a Valonů v Belgii se bude pravděpodobně řešit nějakým spolkovým uspořádáním, problém Korsiky, Bretaně apod. je ve Francii okrajový, stejně tak Skotů a Walesanů v Británii. Kdysi velmi ožehavá otázka Alasky a Lotrinska je politicky prakticky vyřešena. Jediný závažný konflikt přetrvává v Ulsteru, kde se stále objevují mrtví (pouze zde se také rozpor zčásti skrývá za náboženskou otázkou).

Celkově se obecně potvrzuje teze, že neexistuje žádná korelace mezi početní veli-

kostí národa a jeho hospodářskou výkonností. Američané a Japonci patří mezi největší národy - i když nejsou absolutně nejpočetnějšími národy na světě - náležejí k ekonomicky nejvypělejšími, stejně jako počtem nevelcí Lucemburčané, Švýcaři, Norové, Švédové, Finové atd. U hospodářsky rozvinutých zemí pak nelze konstatovat ani nějakou vazbu ekonomické produktivnosti a efektivnosti na formu demokratického státního systému: federativního, konfederativního, spolkového, monarchistického na jedné straně, konzervativního, republikánského, sociálně demokratického či socialistického na druhé straně. Totéž ostatně platí i u zemí chudých (reálsocialistická Čína vykazuje stejný měrný HDP jako "tržní republika" Indie).

Ivan Štrup, Jiří Stehlík

Sociologie sídel v Chorvatsku před novými úkoly

Rozpad systému vlády jedné strany se musel odrazit i na stavu společenských věd. Negativní procesy sociálního rozpadu a celkovou dekompozici společnosti navíc urychlila válka. Je překvapující, že rozpad reálného socialismu proběhl relativně klidně v těch prostředích, kde byl hluboko zakořeněn nebo si alespoň na první pohled pevně stál. V socialistické Jugoslávii, která v mnohých vzbuzovala naději na lepší, svobodnější a humánnější socialismus, došlo ke krvavé tragédii. Pokud jde o situaci v Chorvatsku, zde člověk, který se zabývá zkoumáním společenských jevů, klopýtne hned o první a základní problém: o jakém společensko-ekonomickém systému je řeč. Není to už systém samosprávného socialismu, ale ani ještě žádný ze známých typů kapitalistického uspořádání. Bez ohledu na existenci systému více politických stran a na koketování s kapitalistickými společenskými vztahy, transformace vlastnictví nebyla ještě zcela dovedena do konce. Zdá se, že jediné správné je charakterizovat tento dnešní typ společnosti jako společnost v přerodu. Současný průběh ukazuje, že nehrozí nebezpečí vytváření liberál-

ního kapitalistického zřízení - naopak, už teď můžeme hovořit o rodících se zárodcích státního kapitalismu.

Na základě těchto faktů budu pokračovat ve výčtu několika dalších důležitých změn a pokusím se určit nové oblasti zájmů sociologie urbanismu v Chorvatsku. Sociologie sídel se zde institucionalizovala nejprve jako sociologie vesnice (v 60. letech) a potom jako urbánní sociologie (počátkem 70. let). Vývoj těchto sociologických disciplín byl úzce spjat se studiem sociologie na záhřebské filozofické fakultě. Díky relativní otevřenosti tehdejší Jugoslávie nebylo těžké sledovat teoretickou a metodologickou literaturu Západu a koncipovat první domácí empirické výzkumy. První týmy výzkumníků se vytvořily v Záhřebu, Splitu a Rijece a jako předmět výzkumu byly voleny kromě lokálních problémů, vázaných na urbanistické plány, i problémy obecnější povahy, spojené s hledáním takového konceptu výstavby nových sídlišť, který by nejvíce odpovídal lidským potřebám. V poslední době se členy výzkumných týmů stále častěji stávají i nesociologové - architekti, urbanisté, plánovači, ekonomové atd.